

menti objectum, non esse inconueniens idem esse causam suiipsius, ut patet in causa finali, de qua Aristoteles dixit coincidere in eandem rem numero cum forma facta. In hoc autem reperitur quædam convenientia inter exemplar et finem, nam utrumque causat ut in cognitione existens. Sicut ergo eadem res in ratione finis movet ad effectum sui, ita in ratione exemplaris dirigit aut concurret suo modo ad effectum sui. Ratio enim utrique communis est, quia in aliis generibus ideo non potest idem esse causa suiipsius, quia supponitur esse ut causet; ergo quod non supponitur esse, nisi ut cognitum, ut causet, non repugnabit causare seipsum in existentia reali. Maxime cum utraque causalitas, finis et exemplaris, non tendat in effectum, nisi quodammodo medio agente, movendo vel dirigendo actionem ejus.

24. Sed hoc improbari potest primo ex ipsamet ratione explicandi causalitatem exemplarem, et differentia, quæ versatur in hoc, inter illam et finalem. Exemplar enim dicitur esse forma, ad cuius instar vel imitationem aliquid fit; in quo causandi modo videtur necessario includi distinctio inter formam, quæ est exemplar, et formam exemplatam seu rem effectam, quia idem non dicitur fieri ad imitationem sui, nec assimilari sibiipsi; ergo non potest idem dici exemplar vel idea suiipsius. Sed hæc ratio videtur in solo loquendi modo habere vim et efficaciam suam. Posset enim quis respondere, non esse de ratione exemplaris ut effectus fiat ad instar vel imitationem ejus; sed, ut Seneca dicit, *exemplar esse, ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit*; his enim verbis non involvitur relatio quæ distinctionem petat inter exemplar et exemplatum, et tamen sufficienter declarant rationem exemplaris. Assumptum patet, nam potest artifex, mente respiciens ad aliquod artefactum possibile, illud ipsum destinare efficere; ergo salvatur tota et sufficienter definitio exemplaris absque distinctione, quam petat similitudo vel imitatio effectus respectu exemplaris. Et confirmatur hoc ac declaratur amplius, nam si quando artifex concipit rem unam, et ad instar vel imitationem illius aliam distinctam facere proponit, hoc satis est ut res prior habeat rationem exemplaris, cur non res eadem objective concepta, si in re ipsa efficienda proponitur, sicut concepta est, non habeat rationem exemplaris respectu suiipsius? Nam revera videtur eodem modo dirigere actionem agen-

tis; imo tanto perfectius, quanto est major adæquatio rei factæ ad rem conceptam, quæ tanto erit major, quanto fuerit major identitas.

25. Propria ergo ratio hujus partis petenda videtur ex hoc ultimo, quod nunc dicebamus, scilicet, munus proprii et interni exemplaris, de quo agimus, esse dirigere actionem agentis quoad specificationem (ut aiunt); hoc autem munus non est objecti cogniti, sed cognitionis ejus, quatenus in illa continetur in esse representativo. Quæ ratio magis explicabitur ex sequente assertionem.

Secunda assertio et approbatio secundæ sententiæ.

26. Dico secundo: exemplar inest formaliter intellectui tanquam conceptus formalis ejus. Cum verbo inhærendi hic utimur, quoniam nunc abstracte et in communi loquimur de exemplari, sive creato, sive increato, late intelligendum est sive per unionem et propriam inhærentiam, sive per identitatem et simplicitatem. Sic igitur conclusio posita, est valde consentanea locutionibus D. Thomæ et Sanctorum supra adductis. Dum enim aiunt mentem esse sedem idearum, et ideas divinas esse rationes rerum incommutabiles et æternas, et formas intelligibiles, satis significant, et esse veras res existentes ex æternitate, et esse in Deo intrinsece, et esse in eo formaliter, quatenus intelligens est, et intellectualiter representans omnia, quod convenit illi ratione sui conceptus seu actus intelligendi. Eodem modo sensisse Platonem de ideis, docuerunt multi, et præsertim indicat Augustinus citatis locis. Explicuitque optime Cælius Rhodigin., lib. 16 Lect. antiq., c. 17, his verbis: *Deus, qui omnipotens est et dicitur, in mente sibi inhærente creandarum rerum naturas effingit ac pingit quodammodo, quæ in corporibus istis sentimus omnia; illic cælorum globi ac elementorum moles, omnia denique, etiam animalium gignuntur formæ, quas in divina confertur mente, Dei fomento esse ac dici ideas non ambigunt Platonici*. Similiter Eugub., lib. 4 de Peren. philosoph., cap. 12, refert ex Plutarcho, Socratem et Platonem posuisse *ideas in cogitationibus sensisque Dei, hoc est, menti subsistentes*; et infra, ex eodem Plutarcho, observat *idem esse divinam mentem atque istas ideas*; et ex Philone et Plotino, *idem esse totam idearum seriem, atque ipsam immensam Dei sapientiam*; et ex Trismegisto et Chaldæis, *ideas esse Patris cogi-*

tationes, et rationes universales naturæ. Eademque esse Aristotelis sententiam de exemplari creato, paulo inferius ostendam.

27. Ratione probari potest hæc sententia a sufficienti partium enumeratione; nam exemplar est in intellectu, et non objective tantum; ergo est in eo formaliter seu inhærensive; non est autem ipsemet intellectus, quatenus est vel intelligitur a nobis, ut nuda potentia, quia ut sic non est forma representans, quod est de ratione exemplaris; et eadem ratione, non est aliquis habitus ex iis qui judicativi dicuntur, et tenent se ex parte potentia, ut esse potest, verbi gratia, ars in intellectu humano, quia etiam hujusmodi habitus non est forma representans formaliter, sed inclinans tantum ad iudicium. Nec etiam in intellectu humano est species intelligibilis, tum quia, juxta veriore sententiam, species hæc non representat formaliter, sed est tantum semen objecti efficienter cooperans ad formalem representationem, quæ fit per actum aut verbum; tum etiam quia species per seipsam non est causa operativa ad extra, seu directiva operationis, quod convenit exemplari. Superest ergo ut conceptus ipse formans practicus rei efficiendæ, sit proprie exemplar.

28. *Exemplaris munera varia.* — *Primum.* — *Secundum.* — Secundo probatur ex munere, seu officio ipsius exemplaris; ejus enim est determinare actionem externam intellectualis agentis; et ideo quoad hoc gerit munus formæ, nam res naturales determinantur per naturales formas, vel qualitates ad suas actiones; agens vero intellectuale per formam intellectualem sibi proportionatam, ut recte notavit D. Thom., dictis quæstion. 15, 4 part., et 3 de Veritate. Est ergo exemplar forma actuans et informans ipsum intellectualem agens; non est autem alia forma, nisi conceptio ejus, ut declaratum est. Rursus pertinet ad munus exemplaris dirigere actionem agentis intellectualis, ut in certum terminum et scopum tendat, ut non casu, neque irrationali modo fiat; et ideo dixit Augustinus, tam esse certum Deum habere exemplaria, quam est certum operari ex ratione; hæc autem directio non fit, nisi per actualem mentis representationem, quæ est veluti quoddam lumen, quod præit ostendens viam et modum, ac terminum operationis; hoc autem totum fit formaliter per ipsummet conceptum formalem mentis. Et ob hanc causam res ipsa directe concepta non potest pro-

prie dici exemplar; nam si illa res sit ipsamet, quæ faciendæ est, et omnino eadem in individuo, non est illa quæ dirigit, sed ad quam dirigitur actio medio exemplari; neque illa proprie imitanda proponitur, sed faciendæ; quod ut recte fiat, dirigitur actio per exemplar mente conceptum. Si autem illa res concepta sit alia, ut est in artifice creato imago externa, vel aliquid simile, talis res non est per se necessaria ad operationem artis, quæ fit per exemplar, nam melius fieret per propriam et immediatam cognitionem ipsiusmet rei arte efficiendæ; illud ergo externum adminiculum (ut ita dicam) menti objectum, non est proprium et per se exemplar, sed est quasi materia remota, vel objectum adjuvans ad formandum aliquale seu imperfectum exemplar. Denique, si illa res alia concepta sit tantum causa virtualiter continens rem faciendam per exemplar, ut est in increato artifice divina essentia, illa ut sic non potest esse exemplar, quia non est ullo modo forma formaliter continens, aut representans rem faciendam, ut superius argumentabamur. Neque illa ut sic dirigit actionem artificis, sed solum est quasi ratio (remota secundum rationem) concipiendo exemplar, seu ideam, quæ dirigit operationem artificis.

29. *Tertium.* — Tertio, solet attribui exemplari esse mensuram et regulam veritatis et proprietatis rei factæ. Quo sensu (ut supra tractavimus, disput. 8), dicunt multi auctores, et interdum D. Thomas, veritatem entium creatorum sumi ex conformitate ad exemplaria, quæ sunt in intellectu divino, tanquam ex mensura earum; veritatem autem rerum artificialium sumi ex conformitate ad intellectum humanum; nam exemplar artificis est mensura artificiati. Hoc autem proprie convenit conceptui formali; nam conceptus objectivus, si sit omnino proprius et adæquatus rei faciendæ, non distinguitur ab ipsamet re; idem autem non est mensura suiipsius; si vero sit conceptus alterius rei, vel per accidens et remote tantum se habet, ut dictum est, vel non habet in se formam effectus, nec formaliter, neque representative, et ideo, ut sic, non potest habere rationem mensuræ.

30. *Quartum.* — Quarto, tribuitur ideæ esse principium cognitionis, ut notat D. Thom., dicta quæst. 15, art. 1; id autem non est intelligendum de principio effectivo, quia, ut diximus, species intelligibilis non est proprie exemplar; ergo oportet intelligi de principio

formali; nam, objectum præcise ut cognitum, seu ut terminativum, non dicitur proprie principium cognitionis, cum potius sit finis et terminus; principium autem formale cognitionis est ipsemet conceptus formalis; ergo ille est propriissimum exemplar, si sit conceptus rei efficiendæ.

Assertio tertia.

31. Dico ergo tertio: non est de ratione exemplaris, ut sic, non esse quantum ad esse ejus, quod sit actu et directe cognitum ut objectum quod; tamen ut causet, oportet ut aliquo modo cognoscatur, et quo perfectius fuerit cognitum, eo, cæteris paribus, perfectius causabit. Hæc conclusio proponitur ad dissolvendum fundamentum contrariæ sententiæ, et in ea supponimus exemplar causare, quamvis nondum probatum sit, quia ita in communi sumptum, est per se manifestum; et tunc est nobis necessarium ad distinguendum in quo consistat proprium esse exemplaris, quid vero sit conditio requisita, ut causet. Communiter enim dici solet de ratione exemplaris esse, ut sit actu cognitum, quia non videtur satis animadversum quod, sicut in fine distinguuntur illa duo, scilicet, esse ipsius finis per quod causat, et esse cognitum, quod est conditio necessaria ad causandum, ita in exemplari sunt hæc duo distinguenda; nam esse cognitum, ut sic, quatenus dicitur de objecto directe cognito, cum sit sola extrinseca denominatio, non potest esse propria ratio constituens ipsum exemplar, nec potest esse in illo formale principium causandi.

32. Præterea, sicut de fine dicebamus, non movere ad appetendum secundum esse cognitum quoad denominationem (ut ita dicam), sed quoad rem denominatam, seu quoad ipsum esse quod cognoscitur, ita exemplar non dirigit ad efficiendum in effectu ipsum esse cognitum quoad denominationem, neque tale esse, quale est esse in cognitione; ergo exemplar in esse exemplaris non constituitur per esse cognitum ut sic. Unde etiam in exemplari externo et remoto, cum imago visui proposita dicitur exemplar, ad cujus imitationem alia fit, licet oporteat illam imaginem esse visam aut cognitam, non tamen constituitur in illo modo exemplaris per esse visam, sed hæc est conditio necessaria; esse autem sic depictam vel figuratam, est proprium esse talis exemplaris. Et juxta opinionem asserentem artificium ipsum, vel crea-

turam menti objectam esse exemplar, dici non potest quod esse cognitum, quantum ad denominationem cogniti, constituat illam in esse exemplaris, cum in effectu non intendatur similitudo seu conformitas quoad illam denominationem, sed quoad esse naturale, vel artificiale, quod in tali re cognoscitur; ergo idem dicendum est in omni sententia, quod nimirum exemplar non constituitur in esse exemplaris formaliter ac præcise ex eo quod cognoscitur, sed ex proprio et quasi intrinseco esse, quodcumque illud sit, quod vel cognoscitur, vel potest cognosci.

33. Hinc ergo videtur satis probata prior pars conclusionis; nam si exemplar non constituitur formaliter per esse cognitum, ergo cognosci ut sic, præsertim directe et ut objectum quod, non est de ratione exemplaris, quatenus exemplar est. Et hoc etiam confirmari potest ex prima conclusione; nam dictum est exemplar non esse, formaliter loquendo, conceptum objectivum, qui formaliter in esse talis conceptus constituitur per esse cognitum; ergo hoc esse non est formaliter de ratione exemplaris ut sic.

34. Alteram vero partem conclusionis confirmant ex parte argumenta prioris sententiæ, eamque sumo ex D. Thoma, 1 part., quæst. 15, art. 2, ad 2. Et declaratur primo in exemplaribus divinis; nam Deus, cognoscendo in sua essentia creaturas, format (ut more nostro loquamur) rationes, seu conceptus earum, per quos illas directe cognoscit, licet ut secundaria objecta suæ scientiæ. Quia vero ejus scientia est perfectissima, cognoscendo et formando exemplaria creaturarum, cognoscit in seipso conceptum illum, qui intellectualiter representat creaturas; quod est cognoscere in se exemplaria creaturarum. Ubi ratione distinguendo illa duo, intelligimus prius esse formalia ipsa exemplaria, et deinde cognosci, quæ licet videatur esse reflexio quædam, in Deo tamen propter summam simplicitatem et infinitatem illius actus, eodem simplicissimo actu utrumque cognoscitur. Hoc igitur modo est in Deo idea (ut ita dicam), non tantum formata, sed etiam cognita, et ut sic habet totum id, quod ex parte intellectus necessarium est, ut in suo genere causet, quia et est forma existens in mente artificis, et est ita proposita et applicata, ut possit ad illam respiciens, rem per eam representatam efficere ad illius imitationem. Et ita distinguentes in Deo secundum rationem ideam a cognitione ideæ, sicut etiam

distinguere possumus ratione cognitionem directam a reflexa, et ideam quoad suum esse consistere intelligimus in conceptu formali, quem directe Deus habet de re operabili seu faciendâ, prout faciendâ est; cognitionem autem ideæ intelligimus esse quasi perfectam quamdam applicationem, et conjunctionem ad ipsum artificem, ut ad illius imitationem producat effectum.

35. Ad hunc fere modum ratiocinatur D. Thom. supra, de exemplari existente in mente artificis: *Nam dum artifex (inquit) intelligit formam domus in materia, dicitur intelligere domum; dum autem intelligit formam domus ut a se speculatam, ex eo, quod intelligit se intelligere eam, intelligit ideam vel rationem domus.* Ubi plane distinguit aliud esse formare ideam, aliud intelligere ideam. Nam sicut artifex dum intelligit formam et rationem domus, a se speculatam, intelligit ideam, ergo dum ipsam rationem et formam domus speculatur, format ideam; ut tamen per illam operetur, et ad imitationem ejus domum efficiat, reflectitur supra rationem domus ut a se speculatam, et ita agnoscit ideam, et per eam cognitionem quasi applicat exemplar, ut per illud causet. Sic igitur constat quomodo cognitio ideæ ad causalitatem deserviat.

36. Statim vero oritur dubium, an hujusmodi reflexio sit simpliciter necessaria in artifice, ut per exemplar a se conceptum possit exterius operari; in Deo enim semper est necessaria illa quasi reflexio, non tam ob causalitatem quam ob infinitam perfectionem illius scientiæ, quæ non potest ita terminari ad aliquod objectum, quin intrinsece seipsam sub omni ratione et representatione intueatur. At vero in artifice creato cum illa reflexio fieri debeat per actum distinctum, difficile creditur est, vel necessariam esse, vel semper intervenire quoties artifex per suam artem, seu per exemplar illa formatum operatur. Imo experientia videtur contrarium ostendi; nam qui scribit, aut ædificat, non semper est in illa actuali reflexione dum operatur.

37. *Qualis cognitio exemplaris requiratur, ut artifex eo uti possit.* — Unde dicunt aliqui non esse necessariam illam reflexionem, et creatum artificem uti exemplari suo cognoscendo illud, non ut est qualitas quædam menti inherens, sed ut est forma et imago representans objective artificiatum. Sicut multi censent, verbum mentis esse qualitatem distinctam ab actu cognoscendi, deservientem

cognitioni, ut objectum proximum, in quo res representata cognoscitur; nam quod in speculabilibus est verbum, creditur esse exemplar in operabilibus. Et hoc quidem postremum existimo verum esse in rebus creatis; tamen, sicut illa sententia de verbo mentis falsa est, ita etiam in præsentibus non est vera illa ratio explicandi cognitionem exemplaris seu ideæ per cognitionem directam rei exemplatæ, quod, scilicet, sit objectum proximum, in quo aliud cognoscitur, quia neque ille modus representationis objectivæ per formalem similitudinem intelligi potest in illa qualitate, quæ nec formalem, nec realem convenientiam habet cum externo objecto, nec etiam intelligi potest quomodo in illa directe cognoscatur externum objectum, illa nullo modo cognita. Sed hæc communia sunt de verbo mentis illo modo explicato; et ideo illa omitto, et suppono conceptum formalem immediate terminari ad rem ipsam quam representat, ipsumque non aliter representare quam referendo intellectui objectum ipsum, ut intellectualem formam constituentem in actu ultimo ipsum intellectum; et eundem conceptum formalem dici verbum mentis, quatenus est internus terminus intellectualis actionis seu conceptionis ejus; exemplar vero dici, quando est de re artificiosa seu operabili.

38. Ad difficultatem ergo positam, alii concedunt necessariam esse cognitionem reflexam, per quam artifex respiciens ad exemplar, id est, ad conceptum directum, quem de re formavit, possit talem rem facere, qualem cogitatione concepit. Et ad experientiam respondent, hujusmodi internos actus non semper cadere sub experientiam; sæpe enim intellectus comparat unam rem ad aliam, et non advertit se comparare; et ita etiam potest comparare suammet cognitionem et exemplar, ut per illud mensuret rem quæ ante fit, quamvis non advertat se uti ea comparatione; si autem advertat, intelliget se id non facere sine reflexione super suam cognitionem. Et mihi quidem non displicet hoc, si solum intelligamus hanc reflexionem intervenire, quando artifex perfecto modo utitur suo exemplari ad commensurandam et definiendam formam, quam præbere debet suo effectui; et hoc plane videtur voluisse D. Thom. supra.

39. Addendum tamen existimo, non toto tempore quo durat operatio exterior procedens ab arte, necessariam esse illam reflexio-

nem formalem; quod mihi quidem satis probare videtur experientia et ratio, quia ipsa directa representatio, et quasi intuitus mentis circa rem vel operationem faciendam, sufficit ad dirigendam operationem. Tunc ergo non est necesse ut exemplar cognoscatur tanquam objectum quod, sed satis est ut implicite et per modum tendentiæ ad objectum aliquo modo cognoscatur, ea tantum implicita et virtuali reflexione, quam quilibet actus mentis in se includit, ratione cujus dicitur cognosci seipso ut quo, quamvis non cognoscatur ut quod. Et ideo dixi in conclusione, exemplar cognosci aliquo modo, eo tamen perfectius applicari ad suum opus, quo perfectius cognoscitur.

Satisfit argumentis prioris sententiæ.

40. *Finis et exemplar quoad cognitionis necessitatem, in quo conveniant, et differant.* — Ad argumentum ergo primum prioris sententiæ jam responsum est, longe diversam rationem esse de fine et de exemplari; nam, licet in eo conveniant, quod utrumque causat, ut in cognitione existens, tamen in modo causandi habent diversitatem, ratione cujus finis esse potest ipsamet res quæ terminat actionem agentis, quia ad se trahit ejus affectum; exemplar vero non possit esse illa eadem res, sed alia, quæ sit mensura et regula ejus. Quo fit ut finis ita sit in cognitione, ut non necessario sit cognitio; exemplar vero per se ac proxime requisitum ita sit in cognitione, ut intrinsece etiam sit cognitio quædam, seu intellectus conceptus; nam est intellectualis regula ac mensura.

41. Ad secundum respondetur, illam locutionem, exemplare esse, ad cujus similitudinem fit effectus, et quod artifex imitatur operando, facile verificari de ipso conceptu formali, quia non sunt illæ locutiones intelligendæ de similitudine formali, quæ naturalis est, seu entitativa, sed de similitudine secundum representationem intellectualem, quam habet conceptus formalis, circa rem quam exprimit, et hanc imitationem vel conformitatem intendit artifex in sua operatione; illa vero locutio, quod artifex respiciens ad exemplar, operatur ad illius imitationem, non oportet ut cum omni proprietate sumatur. Ortus enim videtur ille loquendi modus ex sensibilibus exemplaribus, quibus homines ob imperfectionem suam uti solent, et ad illa respicere ut ad objecta proxima quæ imitentur. Verumtamen jam dixi hujusmodi

exemplaria esse quasi per accidens; per se enim exemplar internum sufficit et requiritur ad actionem, et illius imitatio immediate intenditur; et ideo sufficienter posset explicari ratio exemplaris, dicendo, esse illud quo artifex sibi representat rem quam effecturus est, ut illud imitetur, seu potius ut illius representationem expleat. Quia vero, ut diximus, ipsum etiam exemplar potest reflexe cognosci, et illa reflexio confert, ut perfecte et complete exerceat munus exemplaris, ideo proprie etiam verificari potest, quod artifex, respiciens ad suum exemplar, operatur.

42. Tertium argumentum nullam habet difficultatem; nam multitudo idearum in Deo non est secundum rem, sed tantum secundum rationem, per respectus rationis ad diversas res creabiles, et ideo non repugnat quod illa pluralitas vel distinctio rationis intelligatur in ipsomet conceptu formali seu scientia Dei. Qualis autem et quanta sit illa pluralitas idearum, et per quem intellectum fiat illa distinctio, et respectu quarum rerum distinguendæ sint ideæ, plus habet quæstionis de nomine quam de re; illa vero qualiscumque disputatio Theologorum est, non nostra.

43. Ad quartum respondetur imprimis supponere falsum, quod Beati non formant verbum; vere enim concipiunt Deum prout in se est, et ita formant in se conceptum formalem, quo sibi representant Deum prout in se est; et ille conceptus est verbum, et non aliud. Unde, si in Deo cognoscunt creaturas, etiam formant in se rationem seu verbum earum, et illud habere posset vim exemplaris, si cum illo daretur vis operandi, quæ per tale exemplar dirigi posset. Addo præterea, Beatum videndo Deum et creaturam in Deo, etiam videre ideam quam Deus habet de creaturis, et ideo ipsummet conceptum formalem Dei posse quodammodo subire rationem ideæ, etiam respectu alterius intellectus, cui per se et immediate objicitur; sed illud etiam esset remote et mediate; proximum enim exemplar semper est illud quod ipsum operans in suomet intellectu format.

SECTIO II.

Utrum exemplar propriam rationem causæ constituat, vel ad aliquam aliarum revocetur.

1. Supponit hæc quæstio exemplar vere ac proprie esse causam; id enim ex communi sententia philosophorum ac Theologorum ut

certum sumimus; in iis enim quæ per intellectum operantur, per se necessarium est exemplar, ut rationabili modo possint actionem suam in definitum effectum dirigere; nam cum a natura sua non sint limitata ad determinatas formas effectibus tribuendas, sicut naturalia agentia, oportet ut suo proprio et intellectuali modo determinentur. Quamvis autem quoad exercitium suæ actionis determinentur per voluntatem, tamen quoad specificationem et directionem ducuntur per intellectum; ad hoc autem indigent propriis exemplaribus talium effectuum, ut artificioso et intellectuali modo possint illos efficere. Et quamvis Seneca, epist. 66, existimet, hæc ratione solum probari exemplar esse quid requisitum, non vero propterea esse inter causas per se numerandum, alioqui multa alia possent similiter per se inter causas recenseri, nihilominus verius est per se pertinere ad aliquod genus causalitatis, vel aliquem causandi modum, quamvis fortasse non augeat causarum numerum, nec per se constituat novum causandi genus. Utrumque autem declarabitur commodius, explicando ad quod genus causæ exemplar pertineat.

Exemplar, nec materiale, nec finalem causam esse.

2. Et ut a clarioribus incipiamus, certum est exemplar nec per se pertinere, nec reduci ad genus causæ materialis, quia nullam habet cum illa causa proportionem aut similitudinem, quia exemplar neque indicat potentiale quid, sed potius actuale formale; neque concurrit aliquo modo recipiendo, sed potius suo modo actuando ac determinando. De causa vero finali posset aliquis dubitare; nam munus exemplaris esse dicitur, ut ad illius similitudinem vel imitationem effectus fiat; sed hæc est habitudo finis; ergo concursus exemplaris non est, nisi concursus quidam finalis. Minorem et discursum totum probo ex D. Thoma, 3 cont. Gent., cap. 19, ubi hæc potissimum ratione probat omnia tendere in Deum, ut in ultimum finem, quia omnia intendunt illi assimilari; ergo commutata ratione, recte nos colligimus, cum Deus producit res ut ipsi assimilentur, concurrere ut finem earum; ac tunc concurrit ut exemplar; ergo. Imo in ratione 2 sic colligit D. Thom.: *Agens dicitur finis effectus, in quantum effectus tendit in similitudinem agentis; sed Deus ita est finis rerum, quod est*

etiam primum agens earum; ergo omnia intendunt sicut ultimum finem, Deo assimilari. Deus ergo, ut est id, cui assimilatur creatura, habet rationem finis; ergo et ut imitabilis a creaturis; nam hæc verba, *esse imitabilem a creaturis, et, esse id cui assimilantur creaturae*, eandem habitudinem significare videntur; sed esse imitabilem, dicit habitudinem causæ exemplaris; ergo coincidit cum habitudine causæ finalis. Unde clarius in ratione 4, ait D. Thomas, res omnes creatas esse veluti quasdam imagines primi agentis; perfectionem autem imaginis in hoc consistere, quod representet suum exemplar, ideoque omnes creaturas intendere hanc representationem ut finem suum. In quo discursu plane videtur exemplar cum fine confundere.

3. Sed nihilominus auctores omnes longe diversam esse censent causalitatem exemplarem a finali, quia causalitas finis consistit in metaphorica motione voluntatis. Ratio autem exemplaris præcise consistit in hoc quod sit forma determinans actionem agentis, ut sumitur ex D. Thoma, 4 p., quæst. 44, art. 3. Difficultas autem proposita procedit, ac si exemplar esset aliqua res cognita, quæ imitanda proponitur, et non potius ipsemet intellectualis conceptus rei. Ut vero omnibus modis respondeamus, admissio illo modo loquendi, dicendum est, licet contingat eandem rem esse finem et exemplar ejusdem effectus, ut argumenta facta probant, tamen sub diversa ratione causalitatis. Nam ut finis, movet ad efficiendam sui representationem; ut exemplar vero, determinat actionem agentis, et quodammodo dat speciem effectui; unde rationem finis exerceat, ut est quoddam bonum; rationem vero exemplaris, ut est quædam forma. Addere vero possumus ad hoc magis declarandum, exemplar posse considerari vel ut terminum quemdam ad cujus imitationem tendit actio, vel ut principium dirigens ac regulans actionem agentis. Sub hac posteriori ratione exerceat causalitatem exemplaris; nam prior magis pertinet ad rationem finis, quia sub ea ratione est id cujus gratia actio fit. Cum enim Christi imago depingitur, ut eum nobis representet, revera Christus sub ea ratione habet rationem finis, et hoc etiam probat difficultas tacta. Et ideo mihi non placet quod quidam aiunt, causalitatem exemplaris consistere in passiva imitatione rei factæ ad instar illius; nam hæc passiva imitatio fini proprie convenit, quando in eo nihil aliud intenditur, nisi ejus re-